

Bazta khint vürgelekk zo vornaügra in sèlbstendig Statùtt

Khurtz dar Briaf verte vodar Konsulta

Augelekk pittnan gesetz vodar Sèlbartgeredjart Provìntz vo Tria 1/2016

Tria 26 lentz 2018

Di Konsulta vor in spetziàl Statùtt
Vor in Trentino-Alto Adige/Südtirol

VORSITZAR

Giandomenico FALCON

VITZEVORSITZAR

Jens WOELK

Lorenzo BARATTER, *Konferéntz von sachaffkhnöpf – rat meararhait*

Rodolfo BORGA, *Konferéntz von sachaffkhnöpf – rat mindarhait*

Donata BORGONOVO RE, *Konferéntz von sachaffkhnöpf – rat meararhait*

Carlo BORZAGA, *Triantar Pintom von koperativan*

Manuela BOTTAMEDI, *Konferéntz von sachaffkhnöpf – rat mindarhait*

Paolo CHIARIELLO, *Organizatziong von sindakètt von arbatar - UIL*

Matteo COSULICH, *Triantar Universitét*

Arrigo DALFOVO, *Organizatziong von sindakètt von arbatar - CISL*

Giuseppe DETOMAS, *Konferéntz von sachaffkhnöpf – rat meararhait*

Maurizio FUGATTI, *Konferéntz von sachaffkhnöpf – rat mindarhait*

Paride GIANMOENA, *Rat von lånt autonomi*

Walter KASWALDER, *Fraktionssprecherkollegium – Landtagsminderheiten (*)*

Martina LOSS, *Feroine: vèlt sektor*

Lucia MAESTRI, *Konferéntz von sachaffkhnöpf – rat meararhait*

Adalberto MOSANER, *Rat von lånt autonomi*

Luca NOGLER, *Arbat Feroine*

Fabio PIZZI, *Sotziàl Feroine*

Barbara POGGIO, *Kulturàl Feroine*

Marcello POLI, *Arbat Feroine*

Paolo POMBENI, *Arbat Feroine*

Anna SIMONATI, *Organizatziong von sindakètt von arbatar - CIGL*

Laura RICCI, *Rat von lånt autonomi*

Mario TONINA, *Konferéntz von sachaffkhnöpf – rat meararhait*

Walter VIOLA, *Konferéntz von sachaffkhnöpf – rat mindarhait (*)*

(*) Åhevante von 15 hoachnach 2018 Walter KASWALDER iz inngetretet in vuaz von Walter VIOLA

Innhalt

Vürlegom	sait 2
Di zait zo nemma toal	sait 4
Di téme zo vornaügra in Statùtt	
I. Ombrómm a spetziàl autonomi? Dar grunt vodar spetziàl autonomi	sait 6
II. Autonomi un arbatn pittnândar Sèlbartgeredjart Provintzan un Redjong: baz da tarfan tüan un bia da vüarnse vür	sait 8
III. Lem alle pittnândar Di zungmindarhaitn	sait 10
IV. Autonomi un darmitthilfe Kamoundar, bia zo legase panândar un vortretom	sait 13
V. Bizz pürgar un guata vüarom Dirèkt Demokrati, toalnemmenhait von pürgar, mitthilfe un guata vüarom	sait 15
VI. Istituzionàl organizatziong Statùtt un statùtt gesetz	sait 17
VII. Sèlbstendig kompetentzan Aftz baz un strumentn	sait 19
VIII. Finantzièll sicharom Gèltnittl un finantzièll pintom	sait 22
IX. Autonomi un integratziong Nemmen toal aft daz sèll boda auzmachan Stato un European Pintom	sait 24
X. Vürgian pittar sèlbstendig Regln, garantzie un bèkslom von Statùtt	sait 27

Vürlegom

Dar *Brief verte* iz khent ågenump vo alln in toalnemmar vodar Konsulta vor in spetziàl Statùtt vor in Trentino - Alto Adige/Südtirol atz 26 lentz 2018, nå azpe da hatt auzgemacht 'z provintziàl Gesetz 2 hornung 2016, n. 1. Vor earst di Konsulta hatt nidargeschribet an *vorbriaf* boda hatt khött bia ma bill arbatn zo vornaügra in sèlbstendig Statùtt. Dar *vorbriaf* hatt zornirt acht teme:

- I. *Dar grunt vodar spetziàl autonomi*
- II. *Sèlbstendig Provìntzan un Redjóng: baz da tüan un bia da vüarnse vür*
- III. *Di zungmindarhaitn*
- IV. *Kamoünder, bia zo legase panåndar un vortretom*
- V. *Bazta åsteat dar sèlbstendig, Nemmen toal aft daz sèll boda auzmachan stato un European Pintom*
- VI. *Bia ma billse redjarn*
- VII. *Dirèkt Demokrati, toalnemmenhait von pürgar, un guata vüarom*
- VIII. *Gèltmittl un finantzièll pintom*

Vor aniaglan téma dar *vorbriaf* hatt gezoaget di bichtergarstn ziln bodar iz gètt di Konsulta un åndre sachandar boda soin khent khött boda, gelekk pittnåndar, håmsa gètt guate argométn drauzoreda pinn laüt in di zait boda iz gest khent auzgemacht vor ditza. 'Z gesetz hatt zuargètt dar Konsulta – an Organ boda in groazan gåntzan vortret di laüt vodar Provìntz – zo macha nemmen toal di pürgar, di öffentlesche entn di feroine boda arbatn in di bichtschaft, in di kultür vor di umbèlt boda hãm setz in Provìntz.

Daz grözarste boda hatt getarft khemmen getånt nå in sèll boda auzmacht 'z gesetz iz gest: machan khennen daz mearaste boma mage in *vorbriaf* leganten afte websaitn von Istitutziongen, auleng öffentlesche trèff pinn laüt, hörn di provintziàl Djunta, di parlamentare boda soin khent eledjært in da ünsar Provìntz un di toalnemmar vodar Galiche Komisiong, aunemmen allz daz sèll boda iz khent khött un gian z'sega allz bazta ågeat di bèkslom vo åndre spetziàl statùtt. Nå azpe da auzmacht 'z gesetz disa zait in gånt von 14 von Lentz sin atz 30 herbestmånat 2017, pitt ettlane trèff un initsiativan, boda soin geschribet in di relatziong boda iz gekhuppert in *Brief verte*.

Di Konsulta hatt dena bidar genump zo hentn alle di téme, legante nåmp allz daz sèll boda iz khent augelest pinn sèll boda iz gest geschribet in *vorbort*. Dena hattze nidargeschribet hõatrar un hatt auzgebetart soine vürlegom schraibantese pezzar in *Brief verte*.

Dar *Brief* iz est gemacht vo zen téme aniagladar pittnan titl boda khütt bazzar inhaltet:

- I. *Ombrómm a spetziàl autnomi?*
- II. *Autonomi un arbatn pittnåndar*
- III. *Lem alle pittnåndar*
- IV. *Autonom un mitthilfe*
- V. *Bizz pürgar un guata vüarom*
- VI. *Istituzionàl organizatziong*
- VII. *Sèlbstendig kompetentzan*
- VIII. *Gèltmittl*
- IX. *Autonomi un integratziong*
- X. *Vürgian pittar sèlbstendig*

Vor aniaglan téma khemmenda khurtz augeroatet di bichtegarstn sachandar boma bill vürleug zo vornaügra in Statùtt. Dise khemmen dena pezzar khött untar zboa toaln: dar earst zoaget *in costituzionàl un staturesche grunt* von téma boda khint geredet un bazta auz iz khent vo alln, dar zboate bazta khint *vürgelekk*.

Di arbat vürgetrakk vodar Konsulta iz lai a khlummar toal von sèll boda tarft khemmen getânt zo vornaügra in spetziàl Statùtt. Sa ázoheva di Konsulta trakk vür in trianar toal vonar arbat boda iz khent gemacht gelaich von südtiolar pitta Konventziong augelkk vodar sèlbartgeredjart provintz vo Poatzan (23 abrèl 2015, n. 31). Di sachandar vürgelekk von zboa organe tarfan spetar khemmen gelekk panândar un vennen daz djüst maz. Darzuar dise sachandar khemmen vürgetrakk in höacharstn politege organe von zboa Provintzàn boda dena tarfan sèlbart detzidarn. Dena bazta khint auzgemacht von zboa provintzàn un vodar Redjong iz lai dar earst tritt vonan bege boda mocht vüarn in Belesche Parlamént ázonemma a Kostitutzionàl Gesetz. A khlummar tritt o però mage soin bichte. Dar Briaf verte darkhennt bazmen impaitet un khütt bia ma magat tüan zo gerivada ánemmente nèt lai daz sèll boda vürtrang guate politeke, ma allz bazta soin gelânk zuarzoalega mearare laüt bodase soin konfrontàrt vor långa zait pitt alln. Dar briaf iz khent ágenump vo alln un ditza billz soin gemuant ke an lestn, siànka azta mearare vert soinda khent khött sachandar boda nèt alle hâm ágenump an lestn dar bege iz vor alle gelaich.

'Z khinta khött vorgèllz Gott in provintziàl Rat, un daz earst vo alln in Khnopf boda iz khent augelekk zo gebanaz hilfe. Dar Khnopf gemacht vo funtzionér von Rat un funtzionér vodar Djunta boda iz någestânt ünsarn arbatn, hatt augelkk di trèff pinn pürgar hatt gearbate vor di websait, hatt någeschaugè un auzgepezzart di tèkstn un alle di sachandar boda soin gest mengl. Vorgèllz Gott khinta khött in Rat von Lânt Autonomì o bodaz hatt zuargètt z'arbata in soi setz.

Ánemmente in Briaf verte un gebanten inn in Vorsitzar vodar Provintz un in Vorsitzar von provintziàl Rat, asó azpe da auzmacht 'z gesetz, di Konsulta vor in Spetziàl Statùtt vor in Trentino - Alto Adige/Südtirol macht verte soine arbatn. Bar hoffabn azta allz daz sèll boda inhaltet dar Briaf mage khemmen z'soina nützlich vor üsarne laüt.

- > Ditza iz lai dar Briaf verte gekhürtzart. 'Z khent getânt nemmante di bichtegarstn inhalt von Briaf verte un soin khent geschribet da gelaich. In disan tèkst soinda alle di vürlegom un khurtz ombrómm da soin khent vürgetrakk.
- > Berdasan bill bizzan mearar afte vürlegom boda soin khent gemacht zo vornaügra in sèlbstendig Statùtt mage gian zo lesa in Briaf verte gântz afte websait boda drau soin alle di arbastn vodar Konsulta (www.riformastatuto.tn.it).

Di zait zo nemma toal

Machan nemmen toal di pürger afte vürlegom zo bèksla in Statùtt iz eppaz gântz näugez. Di provintziàl Rat von zboa sèlbartgeredjart Provintzan vo Tria un Poatzan vorsa hãm hântgelekk aftz rècht boden iz zuargètt zo bèksla sèlbart in Statùtt hãm pellar geböllt höarn baztasan pensàrn di pürger aulegante organe lai vor ditza un innvångante di laüt in mearare móde pitt trèff un durch internet.

In Trentino, di Konsulta, augelekk pinn zil nidarzoschraiba näuge vürlegom aft bia zo bèksla in Statùtt iz sèlbart dar earst stèpfl boda macht nemmen toal in pürger disarn arbat, ombrómm di Konsulta haltet drinn di vortregar vodar trianar gemeinschaft, vodar politika un von laüt bodasen drinnkhennen. Dar Konsulta sèlbart izta gest khent zuargètt auzolega un vürzovüara di trèff pinn pürger nå in sèll boda sa iz gest geschribet in provintziàl gesetz bodase hatt augelekk.

Di arbatn vodar Konsulta in Trentino un di sèlln vodar Konventziong in Südtirol soinse auzgenump daz earst vo alln aft bia ma hatt gemacht nemmen toal di pürger in arbatn von zboa organe: ka Tria izta khent vürgetrakk in laüt a vorbriaf nidargeschribet vodar Konsulta un aftz disan hãmसा dena gemak drauren; ka Poatzan anvétze izta khent draugeredet vorånahì (durch di “open space”) un dena izta khent augelekk an organ lai vor ditza (“forum von 100”) boda hatt gearbatet pittar “Konventziong von 33” (an organ azpe da trianar Konsulta).

Mearare vert di Konsulta hatt deraugeredet bia, benn un bo machan nemmen toal alle di sèlln bodasan hãm gehatt rècht un bia åzonemma daz sèll boda berat auzkhent vo ditza. Disa zait iz khent gesek azpe a zait boma hatt vorstånt eppaz mearar un boma hatt gesüacht zo pezzra bazta iz khent vürgelekk.

4

Verte disa zait saitmase gevuntet drauzoreda ombrómm di sèlln boda hãm genump toal in trèff bodase soin gehaltet in di lentar – auz baz a par vert – un afte palttform ioPartecipo soin nèt gest sovl azpem berat impitet un ditza hatt gemacht übarleng afte struméntn genützt un in djeneràl atz baz 'z khinta pensàrt vodar autonomì. Ma hatt o übarlekk aft daz sèll boda iz di Konsulta sèlbart, eppaz nèt gântz hoatar gehenk azpe se iz zbisnen in an tèknische organ un aft da åndar in an organ zo macha nemmen toal di pürger. Azta aftna sait zo vornaügra in Statùtt böllnda soin laüt bodasen drindarkhennen un boda arbatn aft ditza sidar djardar, aft da åndar zo macha vorstian in groaz vèrt vodar autonomì böllatada soin azta alle di pürger nemmen toal disarn arbat un vorstian ke di autonomì geat augemacht tage vor tage vo alln, auz von istituziongen o. Khennen di grunt printzipie vodar autonomì azpe grunt vodar kultür tarft khemmen in djeneràl gesterchart un daz earst vo alln vürgetrakk un gemacht khennen in di schualn.

Daz bichtege est iz vorstian z'sega bida ditza bintsche nemmen toal bill soin genuant ke in laüt geatzen nicht å vodar autonomì odar baz. Nå in sèll boda auzikhent vonan sondaggio geschafft von provintziàl Rat un gezoaget in månat von bimmat 2016 di autonomì iz in djeneràl guat gesek vo schiar alln, ma o lai izze gehöart azpe eppaz boda da iz un boda niamat mage nemear vortnemmen, darzuar soinante ber mearar ber mindar kontént vo ditza iz malamentrar machan vorstian ombrómm ma tarfat eppaz bèksln.

Allz ummaz disa arbat zo darkhenna un zo zornìra di grunt tème vodar autonomì, vürlegante zo vornaügra in Statùtt iz nützlich dar politika zoa azta, balda bart khemmen soi zait, z'soina boroatet un zo bizza hoatar baz zo tüana un baz ma bill. Dar Briaf verte nimpse auz vo alln in åndarn boda soin khent nidargeschribet in dise djardar pròpio ombrómm in mearare hãm genump toal aft ditza un di vürlegom boda soin auvarkhent soin khent draugeredet von un pinn pürger un dena bidar draugeret in di Konsulta un an lestn ågenump vo disarn. Dise vürlegom soin nèt lai eppaz intelektuèll ma daz sèll boda böllatn mearare toaln vodar trianar gemeinschaft bodase soin gelekk zpanåndar zo helva dar politika zo pezzra di regln vodar trianar autonomì.

Date afte toalnehmhait

plattform ioPartecipo	
(von 14/03/2017 atz 30/09/2017)	
laüt boda zuarsoingânt dar plattform	969
vo beln lentar	Tria 64,9%, Poatzan 15,6%
vo beln lentar	Trentino-Alto Adige/Südtirol 71,3%, Lombardia 11,9%, Veneto 8,5%
biavl vert da soin zuargânt dar plattform	2.027
biavl vert 'z soinda khent gesek di saitn	12.737
biavl da soinda gestântr	7:38
vürlegom augenump	258
briavan augenump	21
istitutziònàl internet sait	
(von 18/05/2016 atz 30/09/2017)	
di websait iz khent augelekk atz	18.05.2016
laüt boda zuarsoingânt afte websait	11.400
biavl vert 'z izta khent gesek di websait	92.580
biavl vert da soin zuargânt dar plattform	23.163
vo biavl djar	18-24 (10,2%), 25-44 (49,5%), 45-64 (33,1%), 65+ (7,1%)
geslèchtt	männen (51%), baibar (49%)
biavl da soinda gestântr	3:26
lànt trèff	17
toalnemmar	556
trèff pitt mearar toalnemmar	130, Cavalese
trèff pitt mindar toalnemmar	12, Kalnètsch
bèrkstatt afte zungmindrhaitn	3
toalnemmar	85
seminàr "di autonomi gesek von nachbarn"	
vorredar	3
toalnemmar	34
bèrkstatt afte autoomì	
vorredar (Konsulta)	9
toalnemmar	49

Ombrómm a spetziàl autonomi?

Dar grunt vodar spetziàl autonomi

Alle genoatn in di Konsulta haltn az sai eppaz guatz, habante vür zo vornaügra an groazan toal von Statütt, vürzotruga vor earst di rècht vodar autonomi sèlbart, boda mang khemmen nidargeschribet khurtz in a vorrede boda khint pellar baz dar toal von regln.

A. Dar kostitutzionàl un statütt grunt

Di vorrede von Statütt, gehaltet azpe grunt gesetz von sèlbstendig gemeinschaft mage soin genützt zo khöda un zo macha khennen alln in belesan di burtzan un di storischen rècht vodar autonomi un vonan sistèm sèlbartzoredjruse boda hatt sovl geholft zo macha lem panândar un zo macha stian garècht mearare fòlk.

B. Vorrede zo vornaügra in Statütt

1. Nidarschraim di rècht boda soin grunt vodar spetziàl autonomi inar vorrede boda khint vor in regln bia zo bèksla in Statütt

Dar Statütt iz a kostitutzionàl gesetz, un in da gelaichege zait o a briaf boda lekk panândar zboa politische gebölla, daz sèll boma bill azpe redjonàl gemeinschaft un daz sèll boda auzmacht dar natzionàl stato. Di vorrede khint asó z'soina eppaz bichte un spetziàl. Drinn in di vorrede, aftna sait tarftma haltn kunt von regln boda da sa soin, un aft da ândar però iz dar Statütt sèlbart a progrâmm gesetz. 'Z helft nèt sovl nidarschraim bazta hâm rècht un bazta tarfan tüan di pûrgar, ma hâm hoatar in gesetz grunt boda zuargitt di spetziàl redjonàl autonomi. In di vorrede khinta khött bia 'z hâmda z'arbata di istituziongen in gianan vür haltante kunt von zaitn un von sèll boma hatt zo nützen.

2. Innschraim in di vorrede an gedenkh vodar stòrdja vodar autonomi, daz earst vo alln gedenkhan in Akòrd De Gasperi - Gruber von 1946 un daz sèll boda nåizkhent

'Z izta menzl innozschraiba in di vorrede an gedenkh vodar stòrdja vodar autonomi âna auvarzovenna sachandar boda bintsche pazzan. Pezzar gedenkhan lai garade in Akòrd De Gasperi - Gruber von 1946 boda iz dar djüst anfång vodar spetziàl autonomi von trianar un südtiolar gemeinschaft. 'Z iz in sèll briaf boda khint darkhennt di spetziàl natùr vo disarn redjong boda hatt menzl zo schütza di kultùral un zungmindarhaitn daz earst vo alln di taütschan, boda soin grunt vodar autonomi un boda vor ditza innhaltet mekanisme vor di vortretom istituzionàl - politische. 'Z iz nå in Akòrd De Gasperi - Gruber boda di autonomi hatt, pittar zait, gemak khemmen daz sèll bose iz haüt zo tage. Gedenkhante ditza gedenkhtma, nå in gesetz o, di internatzionàl pintom vodar spetziàl autonomi.

3. Khön ke ma bill stian in an näüing european quadro, gedenkhante ke ma bill arbatn pittnândar übar di konfin

In di vorrede iz guat khön ke ma bill stian in an näüing european quadro un arbatn pittnândar übar di konfin.

4. Khön ke ma bill gem, pittar autonomi, an groazan vèrt dar solidarietet, dar integratziong, un vütrang allz bazta ågeat dar kultür, in laüt un dar bichtschaft

An lestn makma khön bazmen impaitet vor di djar boda khemmen un vütrang – ankunto in sèll bodaz zuargitt di autonomi – in groaz vèrt boda hatt di solidarietet, di integratziong, un vütrang allz bazta ågeat dar kultür, in laüt un dar bichtschaft drinn in an kostitutzionàl quadro boda mage helvan dar belesan un dar european gemeinschaft, machante khennen a bèlt boda iz gebont zo nütza azpe 'z hatt z'soina soi sèlbstendig.

Bia 'z magata soin di vorrede

Di Redjong Trentino - Alto Adige/Südtirol, boda lekk panândar an alpinegar umbèlt boda lem di laüt un di fòlk belesch, taütsch, ladinar un zunggemischt, di gemeinschaft von zboa Provintzàn vo Tria un Poatzan hãm haüt a spetzialege autonomi nå in sèll boda iz gest khennt auzgemacht drinn in Akòrd De Gasperi - Gruber un allz in sèll boda nåizkhent spetar.

Allz ditza iz gepuntet pittnar stòrdja boda haltet panândar disa bèlt auz nå dar grentze un hått zuargètt zo giana vürsnen kreschrante saiz azpe laüt saiz azpe gesèllschaft, machante sichar lem pezzar di gemeinschaft vo disan lentar un da gântz belese Republika.

Di laüt un di fòlk vo disan lentar soin gelånk zo leba panândar - un soin haüt gerüaft no mearar zo giana vür aft disan bege – gebante groazan vèrt in helvan ummaz in åndar, in diferentzan, in sèlbartredjranse, dar politische demokrati, in nützan garècht daz sèll boda da iz. Tünante asó daz guat vo aniaglaz mentsch iz khent daz guat vo alln.

Asó di pürgar vodar Redjong un von zboa Provintzàn darkhennese in di grunt printzipie vodar Kostitutziong azpe toal vonan european prodjèkt, übarhaup arbatnde zo lega panândar di lentar nidar nåmp un nemmante toal atz kulturàl un sotziàl feroine boda leng panândar di gemeinschaft un asó khennense pezzar ummaz pinn åndar un soin guat pitt ditza zo leba in an unatzega zivil bèlt.

Autonomi un arbatn pittnândar.

Sèlbartgeredjart Provìntzan un Redjong: baz da tarfan tüan un bia da vüarnse vür

Asó azpe da khint khött in da internatzionalege pintom vodar ünsarn autonomi, dar Statütt vo est macht auz aztada sai a modèll gegruntet atz drai pòle afte Redjong Trentino - Alto Adige/Südtirol, afte sèlbartgeredjart Provìntz vo Tria un afte sèlbartgeredjart Provìntz vo Poatzan, alle darkhennt azpe entn boda hãm rècht zo macha gesetz un vüarom.

A. Dar kostitzionàl un statütt grunt

8

Haltante in draipolig modèll asó azpe 'z iz est, gegruntet afte Redjong Trentino - Alto Adige/Südtirol un afte zboa sèlbartgeredjat Provìntzan nã in sèll boda auzmacht da internatzionalege pintom, di Redjong tarfat soìn gesek azpe da sèll istituzion bodà lekk panândar di zboa gemeinschaft, boda bol soìn ândarst ma boda hãm però a stòrdja pittnândar.

Di Redjong boda schöllat hãm bintsche rècht zo macha gesetz un vüarom sèlbart mochat anvétze khemmen z'soina dar platz bodase vennen di zboa Provìntzan un asó vürvüarn pezzar soi arbat vor da gântz redjong Ma magat haltn vor di Redjong di kompetenzan zo redjase sèlbart un allz bazta tarft hãm di gelaichegen regln vor poan in provìntzan, darzuar magatze nidarschraim regln boda khön bia in groazan gântzan 'z schöllantda khemmen geredjart sachandar boda soìn kompeténtz von zboa provìntzan un gesetz atz entn boda soìn kostitzionàl sèlbartgeredjart zuar in zboa Provìntzan o (lãnt entn un universitét).

Vor bazta âgeat vürzovüara sektoriàl politike, mochtma khön ka ma mocht pensàrn daz sèll boda drã iz vürzokhemma ke dise gian hërta mearar zuar in zboa Provìntzan un asó tarftma übarleng zo pensara zo nemma zo hentn in gântz redjonàl sistèma.

Di Redjong un soi Rat soìn dar peste platz boda ummana von zboa Provìntzan mage vürtrang soine probleme drauzoreda pittar ândarn un zo lega pittnândar bazta hkint vürgetrakk vo ummana odar d'ândar.

Atz bia 'z tarfanda khemmen augelekk soine organe, bia di redjong tarft vürtrang soine funktzion gesetz mage nèt âstian ândarn baz in soìn konsildjarn eledjart garade von laüt. Vor bazta âgeat anvétze di Djunta disa magat soìn gemacht von provìntzial asesör bia zo tüanaz tarftz no soìn draugeredet.

Bia 'z hebata z'soina di Redjong tarft auzkhemmen aft bia ma nemp å di delibere übarhaup vor daz sèll boda âgeat in redjonàl Rat. Ma magat zornìrn bintsche téme boda âstian garade dar Redjong, un aftz ditza magata khemmen gehaltet a voto vor ummaz âna zo halta kunt vo belarn provìntz 'z iz. Aftz baz anvétze 'z geata å in provìntzan beratz pezzar azta khemm votàrt in modo zo sichra azta poade di provìntzan sain dakòrdo nã bazta votàrn soine vortretar in redjonàl Rat.

1. **Haltn un darkhennen di Redjong azpe kostitutzionàl öffentlesche lånt ent**

Ma vüart vür azta di redjong halt soin karakter vo kostitutzionàl öffentlesche lånt ent, genabte mearar vèrt soinar funktzion vo strumént boda lekk panândar di zboa sèlbartgeredjart Provìntzan.

2. **Khearn zo sega bazta àsteat dar Redjong azpe gesetz un vüarom kompetentzan**

- 2.1 Ma lekk vür zo geba zuar dar redjong bintsche garadege kompetentzan, nidarlegante a ringa Redjong.
- 2.2 Ma haltet az sai djüst zo mindra di garadegen gesetz kompetentzan lai aftz sachandar boda iz mengl zo haba gelaichege regln vor da gântz redjong. Dise – darzuar in sèlbart regln un bazta àgeat soine àgestellte – gian å: di regln übar in grunt - libar, bazta àsteat in rècht, di sèlbart pensiongen, di àgestèllte von lånt entn.
- 2.3 Ma lekk vür zo darkhenna di grunt printzipie afte regln vor sachandar boda hãm garade esetz kompeténtz di zboa sèlbartgeredjart Provìntzan (baispil: regln afte lånt entn, un regln afte komunikatzion).
- 2.4 'Z berat nützlich zuargem dar Redjong a koordinamént gesetz kompeténtz zoa azze mage dirchvüarn pezzar di funktzion zuargèttar zo lega panândar di zboa Provìntzan. (baispil di öffentlesche arbatn boda ågian in zboa Provìntzan, politike afte bichtschaft boda vorsan z'soina ågenump vo mearare provìntzan, arbatn gemacht pittnândar übar di konfin, saiz vodar Redjong, saiz in Europa).
- 2.5 Ma lekk vür zo geba zuar dar Redjong lai di vürom atz bintsche sachandar boda nèt soin zuargètt in gântzan in provìntzan, boda azpe regl izzen zuargètt di vüarom von sektor politike.
- 2.6 Ma lekk üz zo geba zuar dar Redjong zo maga soin någevorst aftaz sèll boma bill tüan zo pezzra di sektor politike aulegante aztada iz mengl spetziàl òrgane übar di zboa provìntzan.

3. **Vürleng zo vornaügra bia 'z hãmda z'soina gemacht di redjonàl òrgane un nåige mode åzonemma di delibere von redjonàl Rat**

Vor daz sèll boda àgeat bia 'z khemmenda gemacht di redjonàl òrgane un bia 'z tarfanda khemmen gemacht di delibere von redjonàl Rat izta mengl azta eppaz khemm vornaügart.

Vor di òrgane boda khemmen eledjart khinta vürgetrakk zo:

- a. Halta azta 'z redjonàl Rat khemm eledjart garade zoa azta saibe da djüst vortretom;
- b. Mindra in nummar von toalnemmar in redjonàl Rat zornirante an nummar vo provintziàl konsildjarn elédjart garade von laüt vorz redjonàl Rat o;
- c. Ma mage auzmachan azta di delibere von redjonàl Rat khemmen ågenump pitt zboa sistème nå in gesetz kompetentzan zuargètt dar Redjong: di meararhait von toalnemmar atz daz sèll boda iz garade gesetz kompeténtz vodar Redjong un anvétze di meararhait vo aniaglan provintziàl Rat vor di åndarn gesetz kompetentzan.

Vor di esekutif òrgane khinta vürgelekk:

- a. 'Z redjonàl Rat elédjart dise òrgane magante zornirn auzante asesör o darkhennt dise zbisnen laüt pittnar groazan vortretom in di redjonàl gesèllschaft;
- b. Zo mindra in nummar von asesör haltante vest di vortretom von zungmindarhaitn;
- c. Azta a provintziàl asesor habe rècht z'soina garade drinn in di provintziàl Djunta zo lega pezzar panândar di esekutif òrgane;
- d. Vürleng azta di redjonàl Djunta habe drinn di provintziàl asesör boda hãm di kompetentz aftaz sèll sachan, un boda mang votàrn afte téme boda àstian in funktziongen zuargetten von kordinamént übar provìntzan.

Lem alle pittnândar.

Di zungmindarhaitn

Redante von zungmindarhaitn dar näüge Statùtt tarft haltn kunt vo drai sachandar: machan vorstian in groaz vèrt boz hatt machan lem panândar alle di laüt un in vèrt boz hatt auhalt n di mindarhaitn, darzuar sicharn di garantzie boda da sa soin in Statùtt un innvüarn näüge strumentn zo untarstützase. Dar zil iz dar sèll zo geba hërta gröazarn vèrt in zung un kulturàl khnöpf zoa azza mang hëlvan sèlbart dar trianar gesèllschaft dar kultür un dar bichschaft.

A. Dar kostituzionàl un statùtt grunt

Bol haltante kunt von sèll boda iz gebèkslt un vo bia ma sait gelek haüt gloabetma allz umaz az sai guat haltn gelaich di struktur von Statùtt asó azpe se iz est, boda auzmacht àndre regln vor di zboa Provintzàn. In da sèlbartgeredjart Provintz vo Poatzan soinda gesetz boda schaffan garade bia zo sichra 'z lem pittnândar von drai khnöpf von zungmindarhaitn (taütsche, belese, un ladinar), gesetz boda soin in gântzan toal von soi ordinamént. In da sèlbartgeredjar Provintz vo Tria soinda gesetz boda untarstützan un vürtrang di stòrische zungmindarhaitn (ladinar, bersentòlar, un zimbar n). Ditzta hatt getrakk zo haba àndre regln darkhennt in an iaglan mentsch in a sèlbartgeredjarti Provintz vo Poatzan (nå in khnöpf zungmindarhaitn). Gepuntet anvétze in lentar boda lem di zungmindarhaitn in da sèlbartgeredjart Provintz vo Tria.

Ma mocht o haltn kunt von Kostituzionàl Gesetz n. 1 del 2017 "übar di ladinar zungmindarhait" (khött gesetz Alfreider) boda sterchart drinn in di istituziongen da ladinar vortretom in da sèlbartgeredjart Provintz vo Poatzan un darkhennt vor da sèlbartgeredjart Provintz vo Tria in Comun general de Fascia azpe Ent obar in kamoünder (ma redet vo ditza in lest kòmma von artikl 102 von Statùtt). Est izta khent asuzgemacht azta di redjonal un provintziàl rat vennense (dizta iz darkhennt von artikl n 1 un 2 von Kostituzionàl Gesetz n. 1 von 2017, boda bèksln di artikl n 27, earstar kòmma, un 49 von Statùtt).

B. Vürlegom zo vornäügra in Statùtt

1. Machan darkhennen un gem gröazarn vèrt in zungmindarhaitn un pezzarn un glaichan di regln

1.1 Àndarst baz daz sèll boda auzmacht dar Statùtt vo haüt (artikl n 102 un 15, draite kòmma) izta mengl zo geba mearar vèrt in zungmindarhaitn, legante allz daz sèll boda àgeat disan in an uantzegen toal von Statùtt boda àsteat in grunt printzipie vodar Autonomi darzuar in artikl 2 (glaiche vo alln in laüt un auhalt n di folk un kulturàl khennzaichen), lekkma vür zo lega alle di regln boda àgian in trianar zungmindarhaitn un an uantzega sektziong. Vor bazta àgeat anvétza di Sèlbartgeredjar Provintz vo Poatzan makma lazzan allz asó azpe 'z iz in Statùtt vo haüt.

Ma bart mochan bestetigen bazta auzmacht dar Statùtt vo haüt vor allz bazta àgeat geradege regln vor di zung un di kultür un auzhalta di bichschaft von fòlk von zungmindarhaitn (dar artikl 15 zboate kòmma, von

Statùtt). Segante bia bichte 'z soinda di diferentzan pittar Provìntz vo Poatzan khödatma zo lega darzuar an ändarn kòmma in artikl zboa boda khött ke dise diferentzan soin gemacht zo untarstütza pezzar di zungmindarhaitn. Dise asó mang nèt soin gesek letz ma "guate aktziongen".

- 1.2 Ma lekk vür innzoschraiba in a vorbort, azta hettat z'soina a vorbort, ke di pluralité von fölk boda lem in Südtirol un in Trentino soin a raiche boma nimat mage tüan pitt mindar, a raiche vor alle di laüt vo disan Provintzàn un Redjong un khön asó ke ditza iz eppaz boda gitt vèrt dar spetziàl Autonomi.

Z mögat soin guat o khön ke ma darkhennt un gètt vèrt in djeneràl dar pluralité. Sachandar asó soinda drinn in di statùtt vo ändre redjongen o un zoang ke ma halteta aftna sotziàl, kulturàl un zung pluralité. Aft ditza hattma draugeret in Konsulta ma ma sait nèt gelànk zo giana alle d'akòrdo un dena ditza iz bidar auvarkhent balma hatt getrofft di laüt.

- 1.3 Zo macha sterchar 'z ladinage folk beratz guat darkhennen drinn in Statùtt, vor da gántz redjong, ke 'z izta a "ladinage dolomitege gemeinschaft" a stòrischez folk boda hatt gelaichege kulturàl un zung burtzan un boda lebet in poade di sèlbartgeredjart Provintzàn.

2. Innvüarn no mearare struméntn azpe schutz in di schual, vor di zung un di kultùr

- 2.1 Ma lekk vür innzoschraiba in Statùtt in printzipio vo zung dar soinen in di lentar boda lem di stòrische zungmindarhaitn legantez in Statùtt khinta zo haba no mearar vèrt bazda sa iz geschribet in di schützregln (dekrèt gesetz n. 592 von 1993) un in provintziàl gesetz (artikl 2, kòmma 2, un artikl 16 un vürsnen von provintziàl gesetz n. 6 von 2008). Disar printzipio sin haüt gitt rècht zo nütza di zung in di öffentlesche emtar un in di schual. Ma mage süachan ändre mode o zo macha varlèrn 'z provintziàl gesetz.

- 2.2 Darkhennen in Statùtt an uantzega ladinege kulturàl un zung pintom gitt vèrt zo khöda hoatar ke 'z izta a "ladinege dolomitege gemeinschaft" boda lebet in di teldar umenumm in khnopf von Sella ingevànk in drai provintzàn (Poatzan, Tria un Belun), boda khint geredet da ladinar zung. Darzuar magatma süachan asó z'arbata übar di redjonàl konfin un ditza pintat merar di ladinar un machatze sterchar, übarhaup vor bazta àgeat dar schual un dar zung.

Dise struméntn boda helvan z'arbata üabar di konfin von Provintzan un vodar Redjong saiz vor bazta àgeat dar schual, saiz vor bazta àgeat dar zung un dar kultùr von mindarhaitn boda soin khent vürgelekk vor di ladinar magatn soin eppaz guatz vor di zboa taütschan zungmindarhaitn o (soin auz bait, soin bintsche u.a.v.). Ditza magat soin möglich arbatante pitt ändre taütschan zungmindarhaitn – baispil von Alpn – redantesan drau pellar pittar Redjong Veneto un pinn zimbar von Kamoüandar nidar nâmp.

3. Stercharn di vortretom un nemmen mearar toal dar politika von Trentino

- 3.1 Zo sichara di vortretom zo macha nemmen mearar toal dar politika in zungmindarhaitn izta mengl zo bestetega in lånt setz ladinar azpe 'z iz est (artikl 48, draite kòmma vo nStatùtt, zo khöda djüst iz a setz vor Fassa tal boda soin di lentar gelebet von ladinar).

Vor di taütschan zungmindarhaitn (mökna un zimbar) vürtma vür zo lega au a vortretom pittnândar (magare auzbèkslaltese) pittnan "konsildjia darzuar" in provintziàl Rat âna rècht zo votara, ma boda mage nemmen toal un drinnren saiz in Rat saiz in di komisiongen gebante zuar zo maga seng alle di atte un zo maga vürtrang gesetz vürlegom.

Dar konsildjia darzuar magat khemmen eledjart in di provintziàl elektziongen in di Kamoüandar vo Lusérn un von mökna.

- 3.2 Ma lekk vür zo sichra hoatar drinn in Statùtt di lentar boda lem di zungmindarhaitn zo azza mang haltn soine tradiziongen soi zung un kultùr un zo maga vürgian hërta pezzar. Ma tarft sicharn di mökna Kamoüandar (Fierozzo-Vlaröt, Frassilongo - Garait, Palù del Fersina - Palae en Bersntol) un in Kamou vo Luserna/Lusérn asó azpe in Comun general de Fascia, nâ azpe da auzmacht 'z Kostitutzionàl Gesetz n. 1 von 2017. Ditza bill soin gemuant hâm rècht afte vortretom un z'soina gehöart hërta balda soin zo lega panândar mearare dienst pitt ändre kamoüandar o.

- 3.3 Ma lekk vür azta 'z provintziàl Rat un di provintziàl Djunta tarfan in groazan gántzan machan bizzan

bazta khint auzgemacht un nâvorsan di zungmindarhaitn daz earst vo alln durch di lânt entn un di ândarn entn (Kamoûndar un Comun general de Fascia) un darzuar azta iz mengl durch ândre beng gepuntet in zungmindarhaitn azpe di "Konsulta von mindarhaitn" azpe spetziâl sektziong von Rat von lânt autonomi. Asó sichartma di zentralitét von zungmindarhaitn un von soin lentar in di progrémme boda khemmen vûrgetrak un in daz sèll boda khint auzgemacht aftz allz daz sèll boden âgeat gerade odar nèt o.

- 3.4 Zo geba mearar vèrt in ladinar folk haltetma az sai eppaz guatz auleng a livèll redjonâl a "Rat von lentar ladinar -dolomitege" boda lekk panândar un vûrtrakk alle di ladinar teldar in an uantzegen organ âna azta ditza bèksl di istituzionâl ordnung von zboa sèlbartgeredjart Provintzàn. Affon tèma zo lega panândar alle di ladinar saitamase gevuntet alle dakòrdo saiz hõarante di laüt, saiz balmada hatt draugeredet pinn zboa ladinar vortregar in di Konventziong vo Poatzan. Ma böllat vûrtrang struméntn boda lazzan seng un darkhennen ke ma sait guat z'arbata übar di provintziâl konfin daz earst vo alln vor bazta âgeat di zung un di kultûr.

Autonomi un darmitthilfe.

Kamoundar, bia zo legase panândar un vortretom

Di Kamoundar soin vo alln gehaltet azpe da earst politege vortretom von lånt gemeinschaft. Vor daz sèll trifftz imenândarn vürtrang bazta ågeat soin laüt in di vüarom un in di politege un istitutzionaà rede.

A. Dar kostitutzionàl un statùtt grunt

Drin in Statùtt mengln da hoatre börtar afte sèlbstendig von Kamoundar un baz 'z tarfanda tüan di Kamoundar drinn in di zboa Provintzan un in di Redjong. 'Z hãmda vèrt di Kostitutzionàl printzipie (daz earst vo alln di sèlln von artikl 114) ma di groazan rècht zuargètt in Provintzan un dar redjong gem zo gloaba azta di sèlbstendig von Kamoundar habe mindar vèrt.

B. Vürlegom zo vornaügra in Statùtt

1. Bestitigen drinn in Statùtt di grunt printzipie vodar lånt sèlbstendig

Di Konsulta haltet azta saibe mengl zo schraiba drinn in Statùtt garadege regln boda khön bazzez soin un bazta tüan di lånt entn un daz earst vo alln di kamoüdar, gepuntet tra de se o bia da sèlbartredjarnse un bida da vüarnse vür.

2. Darkhennen di Kamoundar azpe entn boda vortretom di lånt gemeinschaft

Dar Statùtt schöllat darkhennen ke di lånt gemeinschaft soin augelekk daz earst vo allz ume di Kamoundar, azpe lånt entn boda soin garade vortretom von laüt. Dar Schöllat o khön ke di Kamoundar trang vür alle di vüarom funktziongen un vor ditza soinsa genumma boroatet.

3. Darkhennen di rècht von Kamoundar zo nemma toal aft daz sèll boda khint auzgemacht saiz azpe gesetz saiz azpe vüarom boden ågeat

'Z magatnda khemmen inngevüart struméntn boda gem rècht zo nemma toal aft daz sèll boda auzmachan Provintzan un Redjong åna hintarzoalta di arbatn saiz zo macha naüge gesetz saiz vodar vüarom. Ditza mage soin getãnt auzmachante regln boda zuargem zo maga gian übar in sèll boda magat abestraitn di vortretom von Kamoundar, magare khearante zo macha deliberàrn in provintziàl kompetent òrgan. Zbisnen di sachandar boma schöllat machan nemmen toal dar vortretom von Kamoundar tarfanda soin di ordinàr bèkslom von Statùtt un bazta khint ågenump pittnan briaif gesetz.

4. Vürleng un regolamentàrn 'z Rat von sèlbstendig lentar azpe vortretet di Kamoünder

Ma lekk vür zo darkhenna 'z Rat von sèlbstendig lentar azpe vortretet òrgan zo regolamentàra un zo macha nemmen toal di lånt entn in di strategeschen detschisiongen saiz a livèl vo Provìntz saiz a livèll vo Redjong. Regolamentàrn garècht bia 'z khinta augelekk 'z Rat von sèlbstendig lentar mage khemmen vorschiabet aftna statùtt gesetz zoa zo geba vortretom alln in lentar, un bestitigen in zungminderhaitn sojn djüst platz.

Drinn in Statùtt magatma schraim ke 'z Rat von sèlbstendig lentar nimp toal saiz nidarzoschraiba di gesetz - zo darkhenna pezzar bazta ågeat in lentar – saiz åzonemmase vennante in modo zo gian übar in sèll boda mage khemmen abegestrìtet. Dar Statùtt magat vürleng ke vor daz sèll boda ågeat in kamoünder khemmda gevorst in Rat von sèlbstendig lentar z'soina dakòrdo un azta ditza nètt hettat z'soina möglich khemmda gevorst åzonemma in provedimèntn pittnar duppln votatziong von gelaichege òrgano bintsche zait ummana nå dar åndarn zoa nètt zo lengra kartza vil di arbatn.

5. Zuargem in zboa Provìntzan gesetz kompeténtz afte lånt entn, drinn in a grözarna redjonàl kompeténtz bodase lekk panånder

Nå in sèll boma hatt gesek sin haüt gloabetma azta dar ordinamént von lånt entn saibe zuargètt azpe gesetz kompeténtz in provìntzan drinn in a grözarna redjonàl kompeténtz bodase lekk panånder.

6. Auzmachan di bichtegarstn püñkt atz bia 'z tarfanse leng panånder di kamoünder odar bia da tarfan arbatn pittnånder

Di Konsulta gloabet ke ma tarft schraim in Statùtt ke di kamoünder mochan mang khön daz soi aft allz daz sèll boda ågeat in lengse panånder odar arbatn pittnåndrafte konventziongen zbisnen kamoünder un aftz allz daz sèll boda auzmacht 'z provintziàl Gesetz ume dise sachandarn. Di Kamoünder mang khön daz soi saiz alumma azpe Kamou anvétze vor bazta ågeat alln in kamoünder schöllatz sojn 'z Rat von sèlbstendig lentar vürzovüara di sachandar boma bill drau ren. Bia zo tüana pezzar ditza mage khemmen vorschiabet atz gesetz lai vor ditza.

7. Bestetigen ke di di funktziongen zuargètt tarfan sojn gepuntet in gètt boda khint untargelekk vor dise

In Statùtt tarftma darkhennen di finantzièll sèlbstendig von kamoünder. Disa sèlbstendig schöllat sojn gegruntet a toal aftz augeln sèlbart un toal afte augeln boda zuarstian dar Provìntz.

8. Darkhennen di altn mode vürzovüara di etzan un di beldar vo alln azpe identitét von pèrng

Ma halteta azta khemmen darkhennt di altn mode vürzovüara di etzan un di beldar vo alln – åna azta ditza gea kontra in kamoünder – legante drinn in Statùtt in printzipio von genemma toal, bia magatz khemmen khött pinn provintziàl gesetz.

Bizz pürger un guata vüarom.

Dirèkt Demokrati, toalnemmhait von pürger, mitthilfe un guata vüarom

Dar Statùtt vo est haltet inn strumentn vo dirèkt demokrati: dar gitt zuar in referendum zo bestetega 'z provintziàl statùtt gesetz boda auzmacht di regln bia zo macha di ändarn provintziàl *referendum* un macht auz darzuar bia vürzotruga di provintziàl gesetz vürgelekk von pürger (artìkl 47 von Statùtt); khütt ke 'z redjonàl gesetz tarft regolamentàrn "bazta vürleng di pürger un in *referendum* vor di redjonàl gesetz" dispone che la legge regionale disciplini "l'esercizio dell'iniziativa popolare e del *referendum* per le leggi regionali" (artìkl 60 von Statùtt).

A. Dar kostituzionàl un statùtt grunt

Bazta sa iz drinn in Statùtt vo est tarft gian vorsterchart innvüarante saiz a livèll provintziàl azpe redjonàl zo geba rècht in pürger maga machan petiziongen, un in kamoünder zo maga vürleng gesetz, pezzrante di regln boda da sa soin. Darzuar in konstituzionàl regln tarfatnda soin khött printzipie vor di vüarom, machante nemmen mearar toal in pürger aft daz sèll boda khint auzgemacht, haltante kunt vodar spetziàl stördja vodar redjong.

B. Vürlegom zo vornaügra in Statùtt

1. Innvüarn no mearare strumentn vo dirèkt demokrati a livèll vo Provintz

- 1.1 Ma lekk vür zo maga hãm rècht zo traga vür petiziongen in provintziàl Rat, bodase tarft nãschaung in bintsche un sicharna zait.
- 1.2 Ma lekk vür zo regolamentara bia vürzolega in djeneràl di gesetz un bazta khint vürgelekk von pürger, un innzovüara azta di kamoünder o mang vürleng gesetz. Vor alle 'z Rat tarft drauschaung un khön daz soi in bintsche sicharna zait.
- 1.3 Ma haltet az sai guat vorschiam aftna statùtt gesetz bia zo regolamentara di *referendum* saiz zo nemma vort regln, saiz zo vorsa bia, saiz vürzoleganara naüge.
- 1.4 Ma lekk vür zo bestetega di regln boda sa soin in Statùtt übar di referendum zo bestitega regln åzonemma a statùtt gesetz, innvüarante azzzar mage khemmen ågevorst vonan khnopf vo kamoü Rat.

2. Innvüarn strumentn vo dirèkt demokrati a livèll vo Redjong

- 2.1 A livèll vo Redjong makma übarleng zo haba referendum saiz vortzonemma regln, saiz zo vorsa odar vürzovüarana pinn gelaichegen regln azpe vor di sèlln vor di Provintz.
- 2.2 Auzolega naüge kamoünder odar zo bèkslase odar no zo bèksla nãm gianda inngévüart referendum nãzovorsa in "pürger bosen ågeat" boda in Statùtt vo est gian lai "gehöart" (artìkl 7, earstar kòmma von Statùtt).

3. Khön in groazan gântzan ke ma gëtt an groazan vèrt dar toalnemmhait von pügar, saiz pitt tarditzionàl formen boda da sa soin, saiz pitt àndre näüge

In formen zo macha nemmen toal in pügar azft daz sèll boda khint auzgemacht boda da sa soin magatnda khemmen zuargelekk àndre näüge, gebante mearar vèrt dar dirèkt demokrati boda hërta hatt gehatt starche burtzan in di stòrdja vo disarn redjong un haltetze no häüt (tüat pensàrn aft di sèlln boda khemmen gerüaft "usi civici"). Ma magat o khurtz ren vo gesèllschaft demokrati (gepundet in feroine boda sa hãm a lãnga stòrdja un tiave burtzan) Dar Statùtt magat zoang a drai téme boma magat innvüarn dise strumntn un boda dar metodo z'arbata pittnãndar magat soin augelekk un gesterchart. Ma magat vorschiam allz aftna gesetz garade lai vor ditza. Asó gianata khött ke nã in teme, magatma innziang mearare pügar baz di sèlln boda votàrn, azpe di djungen odar di auzlendar boda nèt soin belese pügar. Ma schöllat khön hoatar ke di öffentleschen vüarom tarfan haltn kunt, seãnka az nèt iz obligatòresch, von sèll boda vürleng di pügar. Darzuar tarfata khemmen untarstricht bia bichte 'z iz machan bizzan djüst di sachandarn in pügar zo pezzra bazta pintet di pügar pinn istituziongen un zo machese nemmen toal dar öffentlesche vüarom. Ma schöllat auleng an authority vor di toalnemmhait von pügar a livèll vo Redjong. Ditza magat khemmen dringelekk in an titl von Statùtt augelekk lai vor daz sèll.

4. Machan varlèrn, zbisnen allz daz àndar, di printzipie boda gem mearar vèrt dar vilkhait, efitziéntz, glaichkhait, ainfachkhait, durchsengkhait, sussidiarietét, un haltn bait bazta àgeat dar politege böllkhait von sèll boda àgeat dar vüarom

'Z berat guat auroatn drinn in Statùtt di djeneràl printzipie boda vürvüarn bazta khint getãnt a livèll vo Provintz un Redjong, untarstraichante in groaz vèrt boda hatt da guat vüarom. Un zo sichra azta ditza gea vür in di zait magatmaz nidarschraim lãng un garècht, gedenkhante 'z provintziàl un 'z redjonàl gesetz nã bazta iz mengl. Zbisnen disan djeneràl printzipie vor a guata vüarom magatma gedenkhan:

- a. di möglikkhait zo nütza strumntn vo privàtt rècht vor istituzionàln ziln;
- b. gem vèrt dar vilkhait, daz earst vo alln zo untarstütza di glaiचे zbisnen baibar un mãnnen, ubarhaup zo riva zo nemma toal in istituziongen;
- c. arbatn haltante kunt ke ma tarft tüan bahemme un garècht, ainfach un gelaich vor alle (hërta haltante kunt ke ma tarft khennen allz bazta iz mengl) pitt groaza durchsengkhait un az sai möglich vor alle zo maga seng di briavan (hërta haltante kunt vodar privacy) darzuar mochtma vürtrang un machan nützan hërta mearar di informatege struméntn zo pezzra da öffentlesche vüarom;
- d. ma schöllat süachan zo halta bait daz sèll boz iz da politge böllkhait un da öffentlesche vüarom, auz balda ditza mage hãm rècht zo vüara guatz vor di pügar;
- e. dar printzipio nãzohelvanen, zbisnen mearar livèlln von istituziongen un vürtrag di sèlbstendig von lãnt gemeinschaft, vürtrang di dienst boda àgian alln, auhaltn di feroine, zo reda pinn pügar tarft soin dar printzipio zo riva auzzomacha di öffentlesche politike.

Istituzionàl organizatziong.

Statùtt un gesetz statùtt

In soi istituzionàl organizatziong Provìntz un redjong gelaichanen. Dar Statùtt macht auz bia da tarfan soìn azpe istituziongen, ma dar khütt nèt bia 'z tarfanse sèlbartredjarn di zboa Provìntzàn. Dar Statùtt lekk regln àndarst vor aniaglana Provìntz un vorschiabet aftnan geradege provintziàl gesetz gehoazt "statùtt gesetz" bia da tarfanse vürvüarn. Azpe istituziong eppaz bèkslt zbisnen a Provìntz un da àndar, daz earst vo alln bia 'z khinta darkhennt di vortretom in zungmindarhaitn, in da sèlbartgeredjart Provìntz vo Poatzan. Daz sèll boda bèkslt zbisnen in zboa provìntzan iz gekhreschart no mearar pittar bèkslom von 2001. (Kostitutzionàl Gesetz n.2 von 2001) boda hatt zuargètt aniaglanar di kompeténtzan zo maga regolàrn allz bazta àgeat in istituzionàl un elettoràl sachandarn. Ditza khint vürgetrakk durch in provintziàl statùtt gesetz boda auzmacht di istituzionàl organizatziong von zboa provìntzan (bia zo redjrase). 'Z statùtt gesetz nimptze auz von àndarn gesetz nà bia 'z khint àgenump. ("gestercharta font").

A. Dar kostitutzionàl un staùtt grunt

Dar Statùtt macht auz lai in groazan gántzan bia 'z hatta z'soina 'z provintziàl statùtt gesetz un macht auz bia 'z tarft khemmen àgenump (artìkl 47 von statùtt). Drinn in ditza 'z statùtt gesetz lekk alle di regln bia aniaglana Provìntz tarftze redjarn (provintziàl form vo governo) asó az sai hoatar atz bele printzipie un aftz bele istituzionàl sachandarn 'z Rat tarft drauscahung un in da gelaichege zait gitt merar vèrt zo magase mövarn iantrar ombromm 'z statùtt gesetz mage khemmen gebèkslt àna azta khemm àgegriff dar Statùtt.

B. Vürlegom zo vornaügra in Statùtt

1. Haltn azpe 'z iz est di kompetenz von zboa sèlbartgeredjart Provìntzan zo detzidra alumma bia zo redjrase auzgemacht vonan "statùtt gesetz"

Zo sichra azta redjarn di Provìntz saibe nèt kartza sber izta menngl haltn geschribet drinn in Statùtt asó azpe 'z iz est di grunt printzipie aft bia 'z tarftze redjarn di Provìntz, anvétze 'statùtt gesetz bart mochan nidarschraim garècht di strumentn vo dirèkt demokrati un di regln bodase vürvüarn. Ditza statùtt gesetz iz a provintziàl gesetz un mocht khemmen àgenump pittnar spetzial protzedur. 'z statùtt gestz iz vorstechartz gesetz ombrómm 'z tarft khemmen àgeneump vonar absolutegen meararhait (zoa z'soina mearar sichar) un ma mage o àvorsan azta khem gemacht a referendum zo bestetegaz (ditza zoa azta di mindarhait mage drauschang pezzar).

2. Bestetegen in an artìkl di bichtegarstn inhalt atz bia 'z tarfta soìn 'z statùtt gesetz

Di regln vo est, auzgemacht von art 47 von Statùtt, schöllatn khemmen gehaltet gelaich machantese no höatrar saiz azpe geschraiba saiz azpe inhalt, schraibante an artìkl boda khütt bia 'z statùtt geseta tarft khemmen ågenump. Ma lèkk vür asó zo schraiba inn in Statùtt: (a) åzonemma pittnarn sterchar protzedür 'z statùtt gesetz, (b) bia zo eledjra di istituzionàl òrgane un bia da tarfense redjarn, (c) formen vo dirèkt demokrati.

3. Vürleng azma mage innschraim in statùtt gesetz åndre grunt printzipie

Zo lega drinn allz bazta ågeat bi 'z hatta zo redjrase di Provìntz in an uantzegez gesetz lekkma vür aztadrinn in Statùtt kemmenda ingeschribet åndre sachandarn darzuar. Daz earst vo alln lekma vür dise sachandar über bia 'z hattze zo redjra di Porvìntz:

1. Di grunt printzipie boda zoang baz da soìn di lånt istituziongen un dar lånt governo;
2. Di printzipie aftz protzèss bia zo macha di gesetz un afte vüarom protzèss;
3. Auleng un gem mearar kompetentzan in òrgane boda hãm drauzoschauga un zo sichra, zbisnen disan baispiel dar "difensore civico".

Auzolega un vürzovüara dise sachandar magatmaz tüan pittnan normàl gesetz.

4. Machan az sai destrat vor Rat un Djunta mang rüavan di kostitutzionàl Gericht

Di Konsulta lekk vür zo bèksla in artìkl 98 earstar kòmma von Statùtt gebante zuar dar Djunta, azpe in alle di åndarn belese Redjongen, zo maga ånemmen zo rüavase in kostitutzionàl Gericht, obligarantese zo machaz bizzan in Rat in earst trèff bodase bart haltn darnå, zo magasan drauren.

Sèlbstendig kompetentzan.

Aftz baz un struméntn

Vornaügrante in Statùtt tarfanda khemmen vornaügart di kompetentzan zuargètt dar Redjong un in zboa sèlbartgeredjart Provìntzan, haltante kunt von sèll boda iz auzkhent bèkslante in Titl V vodar Kostitutziung nà dar kalusel ke 'z kostitutziunàl gesetz von 18 bimmat 2001, n.3 (artikl 10). Allz ummaz mangda khemmen inngeschribet in Statùtt di bichtegarstn kompetentzan boda haüt soin gegrundet aftz durchvüar regln odar zuargètt von Stato. Un an lestn magata khemmen auzgemacht zo geba gântz kompeténtz dar Provìntz atz sachandar boda haüt soin nonet zuargètt, azpe zo halta da kunt 'z fèlt un åndarz.

A. Dar kostitutziunàl un statùtt grunt

Darkhennen di kompetentzan zuargètt dar redjong un in Provìntzan–pittnåndar pinn gèlltmittel zo magase vürtrang–iz dar zentràl punkt vodar autonomi, soinante hoatar ke bi mearar kompetentzan ma hatt un bi mearar gèlltmittel 'z hinta zuargètt bi mearar autonomi 'z izta. In meara baz sèchtza djar åna azta nicht khemm vornaügart iztase vürgemacht a gemischatar sistèm, boda iz auzkhent von spetziàl Statùtt un von naüge Titl V sèmm bodar iz pezzar un iz asó khent z'soina eppaz bintsche hoatar un komplikàrt boda hatt gètt mearare problème.

B. Vürlegom zo vornaügra in Statùtt

1. Khön hoatar bele 'z soinz di kompetentzan vodar Redjong un von Provìntzan haltante kunt von Titl V Zboatar toal vodar Kostitutziung

Di autonomi von zboa sèlbartgeredjart Provìntzan vo Tria un Poatzan un vodar Redjong Trentino - Alto Adige/ Südtirol un biazò legase pinn Titl V von zboate Toal vodar Kostitutziung venntn in Statùtt an naüng sicharn grunt, machante asó auhöarn alle di sèlln sachandarn bintsche hoatar balda daz sèll boda auzmacht dar titl V geat zo legase obar in sèll boda auzmacht dar Statùtt siånka azta dar Titl V schöllat khemmen geroatet lai baldar zuargit gröazarne rècht baz dar Statùtt.

2. Innvüarn naüge in roatordnung von redjonàl un provìntziàl matèrdje un darkhennen di durchvüar regln balma auzmacht bele 'z soinz

Dar roatordnug von kompetentzan geat gehaltet. In disan roatordnung gianda inngeschribet neüge sachandarn. Dar roatordnung schöllat innhaltn alle di sèlln sachandar boda dar artikl 117 draite Kòmma gitt zuar kompeténtz in normàl redjongen ditza azza sa nèt soin drinn in Statùtt. 'Z berat guat darkhennen drinn in Statùtt in vèrt boda hãm di durchvüar regln atz bia 'z khemmenda detzidart di matèrdje un zo machanar ånemmen åndre zo sichra di sèlbstendig kompeténtz.

3. Süachan azta di materdje boda ágian in Stato mang nèt gian obar, odar mischanse pinn sèlbstendig kompeténtzan un sinkaso ánemmente pittnánder

Di bèkslom von 2001 boda hatt zuargètt kompetentzan hintargestánt in Redjongen hatt lai auzgemacht náüge klausen afte statàl kompetentzan sèlbart. Di bèkslom von 2001 in nèt ágánt in Statùtt von spetziàl redjongen. Allz ummaz gántz náüge regln – siánka azza nèt zuargem mearar autonomi – aftz bazta ágeat in gesetz von Stato un in sèll von Redjongen hámm nèt gemak tüan pitt mindar zo valla afte spetziàl Redjongen o. Dar Statùtt bart tarfan auzmachan hoatar un gelaich vor alle bele kompeténtzan, saiz vorz gesetz, saiz vor di öffentlesche vüarom, tarfan stian untar in sèll boda auzmacht dar Stato. Ditzá ubarhaup vor daz sèll boda ásteat in matèrdje un in funktziongen von Stato boda mang ágian aniaglana matèrdja, baispiel azpez auzvallt vor di livèlln von sèlln dianst boda tarfan soinn gelaich in gántz Beleschlánt (schualn, sotziàl un gesunthait, ma vor daz sèll boda ágeat di öffentlesche vüarom o, azpe inngem di briavan balma áheft an arbart) odar bazta ágeat in drauschaung afte konkorentz, zuargètt in Stato ná in artíkl 117, zboate kómma, vodar Kostitutzióng. Asó eppaz mage khemmen o khött ubar in öffentlesche gèltmittel, ditza però, vor daz sèll boda ágeat dar redjonàl un provintziàl autonomi iz sa regolàrt háüt drinn in Statùtt (artíkl 79).

Ma magat asó khön ke aft bazta ágeat dar konkorentz (artíkl 117, zboate kómma, pauchstabe e) voda Kostitutzióng) in stato stianaten drauzoschauga azta di firme nèt lenge d'akòrdo zo macha zaln mearar, azta a firma saibe kartza groaz untarzodrukha di ándarn un allz daz sèll boda regolart bia 'z vüarnse vür di firme tra de se. Di ándarn regln augemacht von statt gesetz zo untarstütza in merkà, magatn khemmen ágenump von garade in autonomi drinn in sèll boda auzmacht dar artíkl 4 von Statùtt un ná in dekrèt gesetz n. 266 von 1992. Ma magat o khön ke steata sèlbart kompeténtz allz bazta ágeat zo macha khennen un vürzovüara allz daz sèll boda khint getánt azpe bichschaf auz bazta khint konkordàrt pinn Stato vor bazta ágeat in gántz beleschlánt.

Vor vazta ágeat in zivil ordinamént (artíkl 117, zboate kómma, puachstabe l) vodar Kostitutzióng) magatma khön ke 'z steat lai in Stato regolamentarn bazta ásteat in sèll boda tüan di privètt tra de se ma ditza billz nèt bölln soinn gemuant ke atz zèrte sachandar di kompeténtz magat soinn sèlbart atz téme azpe: i) ri regln vo disan rapòrte balza soinn auzgemacht garade von; ii) bazta iz vo öffentlesche interèss von sèll zuargètt dar Redjong un in sèlbartgerdjart provintzan ná in djenràl regnl; iii) Bazta ágeat dar provintziàl un redjonàl arbat un von lánt entn, hèrta drinni nartíkl 4 von Statùtt; iv) la disciplina delle partecipazioni societarie e sulla composizione degli organi, nei limiti di cui all'articolo 4 dello Statuto; v) Bazta ágeat in öffentleschen kontrètt, ná in sèll boda azumacht dar artíkl 4 von Statùtt. Vor bazta ágeat in penàl ordinament (no artíkl 117, zboate kómma, puachstabe l) vodar Kostitutzióng) schöllatz stian ná azpe da auzmacht dar artíkl 23 von Statùtt. Vor bazta ásteat in livèll von dianst boda ágeat in zivilrèchtn un in sotziàlrèchtn boda tarfan soinn gesichart in gántz Beleschlánt (artíkl 117, zboate kómma, puschstabe m) makma khön ke bazta auzmacht 'z staàtl gesetz zoaget lai in bege boma tarft gian un bart soinn ágenump, azta iz gèlt genmma, ná in artíkl 4 von Statùtt un ná azpe da auzmacht háüt 'z dekrèt gesetz n. 266 von 1992. Zo khöda ke azta dar Stato nimpen á kompetentzan auz baz di sèllnene zuargèttt vo nartíkl 177, zboate kómma vodar Kostitutzióng ditza mage soinn getánt lai azta Redjong un Provintzan soinn d'akòrdo.

4. Vüarn bidrúmm alle di matèrdje azpe vorkompeténtz

Hèrta drinn in di kostitutzióng bèkslom von 2001, siánka az nèt iz khent ágenump vodr kostitutzióng bèkslom von 2016 dar vorsch voda hámm vürgetrakk di spetziàl Redjongen azta alle di materdje augeroatet sain zuargètt azpe vorkompetentzan, geat gehaltet.

5. Darkhennen hoatar di residuàl klausel guat vor di zboa sèlbartgeredjart provìntzan vor aniaglana àndra matèrdja boda nètt zuarsteat in Stato nà in artikl 117, zboate kòmma vodar Kostitutzióng

Dòpo zo haba vornaügart in Statùtt di klausel vor residuàl kompeténtz tarfat gian vürsnen àzostiana dar Redjong un in zboa sèlbartgeredjart Provìntzan hërta haltante kunt von kompeténtzan boda dar Stato hatt pittnàndar. In groazan gântzan di materdje zuargètt azpe kompeténtz dar Redjong un in zboa Sèlbartgeredjart Provìntzan khemmen asó bestetget: vor earst durch un lãngen roatordnung vo matèrdje zuargett dar autonomi auz o von sèll boda auzmacht dar artikl 117, zboate kòmma vodar Kostitutzióng; dena nà dar residuàl klausel haltante vest di djeneràl regln boda redjarn statt gesetz un sèlbart gesetz.

6. Innvüarn in Statùtt di sèlln strumentn zo sichara 'z lånt gesetz un di sèlbstendig vüarom un àndre sistèm zo sichara boda sa est soin vürgelekk in di durchvüar regln

Ummana von gröazarstn garantzie vor di autonomi, gebunnt pinn "pacchetto" von 1992 (di lestn maz innzovüara in Statùtt vorda 'z Österraich hatt zuargètt in frai zettel) soinz di regln zbisnen in statt gesetz un in sèlbart gesetz afte sèlbart kompeténtzan, boda auzmacht ke 'z statt gesetz mage nètt automatik nemmen in platz von von lånt gesetz.

Di Konsulta haltet azta sai mengl zo vüara garade drinn in Statùtt, herrichtantese alle di garantzie vvo bazta àgeat in gesetz un di vüarom boda sa soin auzgemacht in di durchvüar regln von dekrèt gesetz n. 266 von 1992.

Finanzièll sicharom.

Gèltnittel un finanzièll pintom

Lai azma hatt gèltnittel makma machan vürgan di autonomi un di spetziàl kompetentzan bodar zuarstian. Bichte izta saiz biavl gèlt ma hatt un bia maks vürleng in di zait. Aftz ditza vor di Redjong un di zboa provintzan hãm gelebet in di zait mearare fase.

A. Dar konstituzionàl un statùtt grunt

Di regln vodar provintziàl sèlbstendig finanzièll soin inngeschribet in Statùtt un soin konstituzionàl darkhennt azpe eppaz uantze vodar spetziàl sèlbstendig.

B. Vürlegom zo vornaügra in Statùtt

- 1. Bestetegen in djeneràl printzipio ke dar Redjong un in zboa sèlbartegeredjart Provintzan tarfanda khemmen zuargètt di 9/10 von augeln augenump**
- 2. Bestetegen bia di zboa Provintzan nemmen toal, odar mang soin gerüaft zo nemma toal dar hilfe von Stato asó azpe da auzmacht dar artikl 79**

Ma gloabet azta saibe mengl zo bestetega saiz dar djeneràl printzipio boda khütt ke dar Redjong un in sèlbartgeredjart Provintzan stianen zuar di 9/10 von augeln augelest, darzuar in sèll boda khint augenump alumma (augeln dar soinen - IRAP, redjonàl IRPEF – augeln afte aute, tariffan, zisan, uav.), un no bia di autonomi nemmen toal odar mang khemmen gerüaftzo nemma toal dar hilfe von Stato nã azpe da zi auzgemacht von artikl 79 von Statùtt.

- 3. Haltn gelaich azpe est di artikln von Statùtt boda auzmachan di grunt finantièll, åna zo kheara zo schraibase**

Pinn zil zo haba sichar gèltnittel vor di autonomi lekkma vür zo halta gelaich di artikln von Statùtt asó azpe sa soin geschribet est, åna zo kheara zo schraibase, ma bèkslante lai sèmm boda bvart soin mengl.

- 4. Vürleng ke aztma bart mochan nãhelvan mearar da natzionàl öffentlesche finantièll ditza tarft khemmen getãnt lai ånemante nãuge kompetentzan**

Zo sterchra bazta auzmacht dar artikl 79 von Statùtt lekka vüt innzoschraiba a klausel boda khütt ke azta in autonomi khinten gevorst mearar pinn zil zo helva nã dar natzionàl öffentlesche finantièll zoa zo stiana drinn in di european regln, nalda iz khent auzgemacht biavl ma tarft gem, ditza khemm getãnt lai zuargebante nãuge kompetentzan un ånemante bazta ditza khint zo khosta.

5. Pezzarn in finanzièll ordinamént vürlegante zo magase rüavan auz azta dar Stato hettat zo bèksla eppaz atz soine augeln

Ma haltet azta sai menzl zo pezzra in finanzièll ordinamént vürlegante zo magase rüavan auz azta dar Stato hettat zo bèksla eppaz atz bia auzolesa di augeln boden zuarstian, khearante bidar z'schëtza daz sèll boda mocht khemmen abegètt vor da öffentlesche finanzièll un asó haltn kunt biavl ditza khemmat z'sbera afte provintzàl finanzièll.

6. Soin sichar aftz gèltnittel azta hettatn zo khemma gebèkslt di nem von augeln un boda asó magatn nemear khemmen geroatet drinn in sèll boda zuarsteat in zboa sèlbartgeredjart Provìntzan

Ma lekk vür zo schraiba a nòrm boda sichart 'z gèltnittel azta in an tage dar Stato hettat zo bèksla nem in augeln boden zuarstian un asó nemear khemmen geroatet in sèll boda zuarsteat dar redjong un in sèlbartgeredjart Provìntzan. Di khlausel schöllat auzmachan ke azta eppaz khemmat gebèkslt ditza hettat nicht zo tüana pinn sèll boda tarft khemmen zuargètt dar autonomi.

7. Innvüarn a nòrm boda auzmacht hoatar bia zuarzogeba in zboa Provìntzan di augèln boden zuarstian ma inngezalt auz vodar Redjong

Ma lekk vür zo schraiba a nòrm boda khütt hoatar bia zuarzogeba dar Redjong un in Provìntzan di augeln boden zuarsteat (sek in artikl 75 bis von Statùtt) boda khemmen inngezalt auz vodar.

8. Auzbetarn di augel autonomi von zboa sèlbartgeredjart Provìntzan saiz abegebanten vürzovüara di augeln buro saiz zuargebante zo maga auleng augeln sèlbart

Zo sichra no mearar 'z gèltnittel boda iz menzl haltetma azta tarf khemm geschribet in Statùtt a nòrm boda auzbetart di augel autonomi von zboa sèlbartgeredjart Provìntzan daz earst vo alln magante durchvüarn sèlbart di burò augel darkhenne azpe provintziàl kompetentz zo maga aulesan di augeln un nâzoschauga allz bazta ågeat disan. Darzuar magatma zuargem zo maga auleng augeln sèlbart, vürlegante zo maga bèksln di sèlbart di augelsatz nèt haltante kunt vonsèll boda hatt auzgemacht dar Stato.

9. Darkhennen in Provìntzan zo maga machan schulln pinn gelaichagen konditziongen boda hatt dar Stato

Zo maga arbatn pezza un überhaup balda di sachandar gian nèt garècht, zoa zo maga haltn draugeschaugè afte schulln boma macht izta menzl azta di Provìntzan mang gian zo machanen laing gèlt pinn gelaichegen konditziongen boda hatt dar Stato ditza nâ in spetziälegen rècht vodar redjonàl un provintziàl autonomi boda in groazan gântza hatt da gelaichege struktur von Stato sèlbart gântz åndarst baz di normalegen Redjongen..

Autonomi un integratziong.

Nemmen toal aftaz sèll boda auzmachan Stato un european Pintom

I toal. – Redjonàl un provintziàl nemmentoalhait in òrgane zo arbata pittnàndar zbisnen Stato un Redjongen

Di autonomi zoagetze daz earst vo alln in di lentar vodar Redjong un von zboa sèlbartgeredjart Provìntzan lazzante seng soi sèlbstendig. Allz ummaz però khintze gesek vo auz o un khint gezoaget balma hatt auzomacha mestiarn pinn àndarn obarn òrgane, boda in mearare mode konditzionarn di autonomi sèlbart. Nemmen toal aftz dise decisiongen mage khemmen getànt alumma odar pittnàndar pitt àndre òrgane boda vürtrang pittnàndar di redjonàln interese.

A. Dar kostitutzionàl un statùtt grunt

Di Kostitutziong vorsik zo macha arbatn pittnàndar Stato un Redjongen nidarschraibante akòrde “zo arbata pezzar, darkhennante òrgane pittnàndar” (artìkl 117 achtegar kòmma) dise akòrde tarfan spetar khemmen àgenump pittnan redjonàl gesetz. Di Kostitutziong lekk vür khummane àndre mode zo maga arbatn pittnàndar. Übarhaup khütt nicht bia di Redjongen magatn drinnren in di gesetz boda ànimp dar Stato.

Pinn governo ditza iz khent getànt pittnan normàl statt gesetz. Daz earst pinn akòrdo zbisnen Stato, Redjongen un Lânt Entn zo maga detzidarn pittnàndar drinn in di Konferentz tra Stato Redjongen un sèlbartgeredjart Provìntzan vo Tria un (cd. Conferenza Stato – Regioni) un vodar Uantzege Konferéntz boda iz geredjart pinn dekrèt gesetz von 28 snitt 1997, n. 281.

’Z iz pinn sistèm von konferentzan boda mang nemmen toal in sèll boda tüat dar Stato di Konferéntz von Redjongen un di Sèlbartgeredjart Provìntzan. Dar Mengl zo khöda pittnàndar eppaz in Govérno hatt getrakk auzolega an òrgan vor ditza. Di Konferéntz iz dar djüst platz bodase mang vennen Redjongen un Sèlbartgedjart Provìntzan.

An àndadar istituzionàl platz boda mang arbatn panàndar iz di Konferéntz von redjonàl Parlaméntn.

Dar Statùtt haltet inn mearare pintom zo maga ren garade pinn statàl òrgane, darzuar dar Vorsitar vodar Redjong un di Vorsitar von zboa Provìntzan mang ren in minister Rat balda khint geredet vo sachandar boda àgian dar Redjong (artìkl 40 zboate kòmma) un balma redet vo sachandar boda àgian dar Provìntz (artìkl 52 lestar kòmma). Balda anvétze khinta geredet vo djeneràl sachandar dar Statùtt khütt nicht ü bar dise kase.

1. Innvüarn in Statùtt in téma aftz bia 'z mangse vennen Redjongen un Stato

Di Konsulta haltet az saibe eppaz guatz innvüarn in Statùtt in téma vo bia ma tarftze vennen pinn ändarn Redjongen un pinn Stato, auzmachante di istituzionàl kompeténtzan von òrgane vodar Redjong un von sèlbartgeredjart Provìntzan balsa gian zo nemma toal atz arbatn pittnândar pinn ändarn redjongen un auz von Stato o darzuar in arbatn gemacht pinn Stato boda haüt soin auzgemacht vodar Konferéntz Stato - Redjongen un Uantze.

2. Machan nemmen toal in Rat zo boroata di arbatn von òrgane boda arbatn pittnândar zbisnen Stato un Redjongen

Di Konsulta gloabet az saibe eppaz guatz a livèll vo printzipio khön ke di provintziàl un redjonàl Rat tarfan nemen toal dar arbat zo boroata di sachandar boda bartn khemmen vürgevüart in di Konferéntz Stato Redjongen un in da Uantze Konferéntz legante au mekanisme boda machan khennen un machan nemmen toal in sèll boda khint auzgemacht un boda ågeat in sèlbartgeredjart Provìntzan un dar Redjong.

Vor bazta ågeat dar konferéntz Stato - Redjongen un Uantze Konferéntz iz genumma azta in provintziàl un in redjonàl Rat khemm gemacht bizzan pa zaitn vo baz ma sait nå zo reda da nemmen però toal dar Konferéntz von Vorsitar von Rat von Redjongen un sèlbartgeredjart Provìntzan boden ågeat garade. Dar Statùtt magat innvüarn in printzipio zo nemma toal disan òrgane lazzante az sain di innatn regolamétnn zo khöda bia. Soinnate nèt kositutzionàl istitutziongen ma augelekk pitt normalegen gesetz mangsa khemmen dèstar gebèkslt, as ma augelekk pitt normalegen gesetz mangsa khemmen dèstar gebèkslt, asó dar Statùtt magat ren lai vo òrgane z'arbata pittnândar stato un redjongen anvétze baz zo reda vo konferéntzan.

3. Haltn gelaich di garantzie boda da sa soin

Im Sonderstatut ist bereits eine spezifische Garantie betreffend die Beziehungen mit der Regierung enthalten. Danach nehmen der Präsident der Region bzw. die Landeshauptleute an den Sitzungen des Ministerrats teil, wenn Fragen behandelt werden, welche die Region betreffen (Art. 40 Abs. 2) bzw. wenn Fragen behandelt werden, welche die Provinz betreffen (Art. 52 letzter Absatz). Diese Garantie soll bestätigt werden.

Il toal - Innmachase in da european pintom

In Statùtt vo est khinta nèt geredet bia da spetziàl autonomi stèlltze pittar european pintom asó azpe anvetze hãm di normalegen Redjongen soinnante hoatar bia bichte 'z izta disar téma iz djüst innschraim in Statùtt di printzipie sa darkhennt vodar Kostitutzióng un von normaln gesetz.

A. Dar kostitutzionàl un staùtt grunt

In traditziònàl grunt boda auzmacht bia innzomachase pittar european pintom darkhennt vodar kostittzional korte pinn artìkl 11 vodar Kostitutzióng soinda khent zuargelekk pittar bèkslom von V titl 'z djar 2001 a drai regln boda ågian garade in Rdjongen. In redjongen khinten est gesichart zo magase leng sèlbart zo reda übar di european gesetz (artìkl 117, vünfte kòmma vodar Kostitutzióng, darzuarn mangsa machan akòrde pinn state un pinn lånt entn vonan ändarn Stato o (artìkl 117 noünte kòmma vodar Kostitutzióng).

1. Innvüarn in Staùtt an “european artìkl” boda auzmacht zo maga nemmen toal aft daz sèll boda auzmacht di euroepan pintom un zo maga ànemmen sèlbart di eropean gesetz

Ma lekk vür zo lega drinn in an uantzegen artìkl “euroapean artìkl” di printzipie boda ge rècht zo nemma toal in sèll boda auzmacht di european pintom haltante kunt von vèrt sèlbart boda hãm Redjong un Provìntzan. Ditzza boda bart soìn khurtz un guat tüat però offe in bege vor regln zo maga nidarschraim gesetz mearar offe (biaspil provintziàl “european gesetz”).

2. Innvüarn in Statùtt zo maga arbatn pittnândar übar di konfin un daz earst vo alln ëbar in konfi von Prennar

Ma haltet az saibe eppaz guatz innvüarn garade in Statùtt di printzipie boda zuargem zo maga arbatn zbisnen in redjongen übar di konfin von State daz earst vo alln übar in konfi von Prennar. Ma mochat stian aftaz djeneràl zoa in kao vonan tage gian vür hërta mearar aft disan bege.

3. Machan pazzan azpe zung in tèkst von Statùtt in gesetz vodar european Pintom

’Z berat guat machan pazzan azpe zung o in Statùtt afte regln vodar european Pintom. Baispil ’z bort “pürgar” mochten khemmen geschribetb darzuar “odar laüt boda hãm di geliachegegen rècht in di UE” ditza zoa azta alle di laüt hãm in gelaichege vèrt un di gelaichegen rècht.

Vürgian pittar sèlbstendig.

Regln, garantzie un bèkslom von Statùtt

Aniagladar spetziàl redjonàl Statùtt haltet inn sèlbart di regln bia dar mage khemmen gebèkslt auznemantese almánko vor an toal von artìkl 138 vodar Kostitutzióng (ma gedenkht atz ditza ke alle di spetziàl Statùtt hakhan auz in referendum aftz soine bèkslom). Darzuar di vüñf spetziàl Statùtt boda da soin leng vür regln zoa zo khemma ågenump un dise regln khemmen gemacht bvonar glaiçe komisióng boda hatt sovl laüt von stato gelaich azpe di sèlln vodar Redjong.

A. Dar kostitutziònàl un statùtt grunt

Dar Tèma X iz dar gelaichege von titl XII von Statùtt vo est un haltet inn di regln atz bia ma mage tüan zo bèksla in Statùtt sèlbart, bia ma hatten zo vorstiana un bia ma hatten vürzotraga. Atz ditza di vürlegom vodar Konsulta hãm iz zil azta aniaglaz sacahn boda khint getânt nå disan bege tarf hërta khemmen getânt pittnãndar zbisnen Stato, Redjong un sèlbartgeredjart Provìntzan; asó rettetma no mearar di autonomi nèt gebvante zuar azta khemmen ågenump regln boda magatn mindarn di rècht zuaregètt von Statùtt.

B. Vürlegom zo vornaügra in Statùtt

1. Innvüarn regln lai dòpo azza soin khent ågenump vodar glaiçe Komisióng un sichrante azta khemm någevorst 'z Rat o

Ma magat vorseng azta di dekrèt gesetz boda innhaltn di durchvüar regln khemmen ågenump lai azta pellar soin khent ågenump vodar glaiçe Komisióng (pezzar beratz azza khemmatn ågenump "starch" tra alln in toaln vodar Komisióng, ditza gebat aniaglanar sèlbartgeredjart Provìntz an groazan vèrt) odar azze khemmen vürgevüart vodar Komisióng sèlbart. Ma schöllat o innvången di Rat in di arbat zo riva zo macha dise durchvüarregln.

2. Sicharn azta di zait åzonemma in dekrèt gesetz saibe a zait sichar dòpo azta di glaiçe Komisióng hatt nidargeschribet di durchvüarregln

Afte arbat nidarzoschraiba dekrèt gestz boda zuargem di durchvüarregln von Statùtt izta mengl innzoschraiba in Statùtt sèlbart bia ma hatt zo giana vürsnen dòpo azta hatt deliberàrt di glaiçe Komisióng, daz earst vo alln bia zo machase ånemmen von ministeriàl Rat vor ditza tarfta vürleng a zait sichar siãnka azma boazt ke ditza bart soin mèchte sber.

3. Innviärn a klausel boda rettet di autonomi vo regln bodase magtn mindarn

Di Konsulta haltet az sai eppaz guatz innschrainim in statutt tèkst a klausel boda drauschauget azta di autonomi mage nèt khemmen gemindart lesante in Statutt asó azpe ma böllat un nèt nå in gaist von Statutt sèlbart.

4. Vürseng azta dar Statutt mage khemmen gebèkslt lai azta iz akòrdo zbisenen Stato, Redjong in di zboa sèlbartgedjart Provintzan un regolart azta mang nemmen toal 'z Rat o

Azpe ma boazt dar Statutt vo est mage khemmen gebèkslt in zboa mode; normàl, nå in artìkl 103 un spetzial nå in artìkl 104 boda innhaltet finantzièll regln (VI Titl von Statutt). Di Konsulta lekk vür azta in poade di kase tarfta so in an akòrd zbisnen in Stato aftna sait un di Redjong un di zboa sèlbartgeredhjart Provintzan aft d'åndar un azta khemmen gehöart di rodjonàl un provintziàl Rat.

'Z HÅMDA GEARBATET

Di Konsulta vor in spetziäl Statùtt vor in Trentino - Alto Adige/Südtirol hatt ågenump in Briaf verte atz 26 lentz2018.

Di Tème so in khent draugeschauged mearar ba alle vo disan relatör: Carlo Borzaga (VIII), Matteo Cosulich (II, V, X), Giandomenico Falcon (VII, IX), Paride Gianmoena (IV), Barbara Poggio (V), Paolo Pombeni (I), Anna Simonati (V), Jens Woelk (III, VI, IX).

In arbat hnopf vürzovuara in plån zo macha nemmen toal di pürgar hånmda gearbatet dise toalnemmar vodar Konsulta: Maurizio Fugatti, Martina Loss, Lucia Maestri, Fabio Pizzi, Barbara Poggio, Laura Ricci, Anna Simonati, Jens Woelk.

Dar khnopf von ågestellte von provintziäl Rat un vo Informatica Trentina boda hånmda någeholfte in gemacht vo: Patrizia Gentile (schaffaren), Camillo Lutteri, Mauro Ceccato, Laura Ducati, Fabio Cologna, Luca Zanin, Fausta Slanzi, Ivan Giuseppe Casaluce, Giada Pedrini, Maria Ravelli, Giovanna Siviero, Massimo Pasqualini, Andrea Piccioni, Tiziana Rizzi, Mauro Pancheri, Alice Dalfovo, Paola Gualtieri, Gloria Giovannini, Gianfranco Stellucci, Alessio Massaro, Sara Carneri.

'Z hånmda någeholfte nidarzoschraina in Briaf: Mauro Ceccato e Patrizia Gentile, gesetzdienst vodar sèlbartgeredjart Provintz vo Trai; Alberto Pace e Sandra Perini, Dipartimént Istituzionäl Arbatn vodar sèlbartgeredjart Provintz vo Tria.

Di Konsulta khütt vorgèllz Gott alln in sèlln boda hånmda khött daz soi machante mearar raich di vürlegom zo vornaiügra in Statùtt.

“Auzügl'n di autonomi”

Disa publikatziung haltet inn khurtz bazta iz auvarkhent vodar arbat vodar Konsulta augelekk von Provintziäl Rat vo Tria vürzolega bia ma mage vornaügarn un auzpezzarn in Statùtt, dar briaf boda nidarschreibet di kostitutziunal regln vodar spetziäl autonomi boda da belese Repubblica hatt zuargètt in sèlbartgeredjart Provintzan vo Tria un Poatzan drinn in di Redjong Trentino - Alto Adige/Südtirol.

Dar Briaf verte iz auvarkhen dòpo ettlane trèff un studje un dòpo zo haba gehöart aftz allz ditza di pürger un iz khent ågenump vo alln genoatn in toalnemmar vodar Konsulta un iz khent inngètt in Vorsitzar von provintziäl Rat un in Vorsitzar vodar provintziäl, imenåndarn tiffz lengse d'akòrdo pittar Provintz vo Poatzan un pittar redjong zo geba inn di vürlegom in.

In Briaf verte makmen vennen afte websait www.riformastatuto.tn.it

2016

AUGELEKK DI KONSULTA UN ÅGEHEFT

- In höbiat von djar 2016 dar Vorsitzar con provintziäl Rat hatt nominàrt di Konsulta
- In herbestmånat von djar 2016 di Konsulta vinntze un heft å soi arbat

DRAUREDE UN NIDARSCHRAIM IN VORBRIAF

- 'Z khemmenda zornirt 8 téme zo vorstiana pezzar
- Aniagladar téma khint vügevüart vonan relatór
- Di lestn von hornung 2017, dòpo 9 trèff, di Konsulta nimp å in vorbriaf

DI ZAIT ZO NEMMA TOAL (PÜRGAR, ENTN, FEROINE, ORGANIZATZIONGEN)

- Von lents sin in herbestmånat 2017: trèff zo vorstiana un zo nemma toal
- Di Konsulta zoaget in vorbriaf, 'z izta zait un módo zo vorsa un zo üarlega
- Afte plattform ioPartecipo alle mang khön daz soi
- 4 öffentlesche anhöarn: Djunta, parlamentér, KOMisióng von 12, pürger

2017

INNVÜARN BAZTA IZ KHENT KHÖTT UN NIDARSCHRIAM IN BRIAF

- Von bimmat 2017, dòpo 6 trèff, di Konsulta schreibet in Briaf un pezzarten auz
- Di Konsulta schauget nå 300 schutz un 21 briavan inngètt un pezzart no di téme
- Di téme von briaf verte an lestn khemmen z'soina 10

2018

ÅNEMMEN ALLE GENOATN IN BRIAF VERTE

- Atz 26 lents 2018 dar briaf verte khint ågenump